

Exiliades però compromeses

La militància es manté després de la derrota

Text > **GEMMA BUSQUETS Ros**, periodista

«**A** l'hospital psiquiàtric de Llemotges, el malalt només repetia dues paraules en castellà: "Las Cruzadas". Era un vell record de quan estudiava el batxillerat. La gran multitud en desordre, per les carreteres de França, havia suscitat en ell aquesta imatge del passat. Era el juny del 1940 i sota un cel radiant, París

es buida tement l'entrada dels alemanys.» Ho recordava, en un article a l'*Avui* publicat el 14 d'octubre del 1979, just un dia abans de l'aniversari de l'afusellament del president Lluís Companys, el periodista Josep Maria Tarragó, el qual, a petició de Carme Ballester, la segona esposa de Companys, va ser l'encarregat d'endur-se del sanatori Lluís Companys i Micó, conegut fa-

miliarment com a Lluïset, diagnosticat d'esquizofrènia. «A l'estació m'esperaven uns amics. Eren Aminda Valls, antiga funcionària de la Generalitat, i dos joves catalans, Sagarra i Montserrat. Amb ells vaig anar tot seguit a l'hospital.» Segons els registres, Lluïset Companys va estar ingressat a Llemotges del 30 de setembre al 29 de novembre del 1940, i és un dels motius pels quals el president Companys no va fugir de França. En un article, també a l'*Avui*, del 19 d'octubre, el militant comunista Ramón Fernández Jurado és qui dona més detalls dels «dos joves patriotes catalans», «una artista polifacètica i un obrer metal·lúrgic», els quals van conduir Tarragó fins al sanatori on hi havia el «dissortat fill del president». Enterats al Voló, «reposen junts per sempre, de cara al Canigó, a la Catalunya Nord, i són recordats pel Casal Català de París i pels seus companys i germans de la guerra i la resistència», conclou el text. En les seves memòries, Ramon Fernández Jurado, un poeta i esperantista entusiasta exiliat a Xile, on va viure setze anys, dedica unes paraules molt amoroses a Aminda Valls, amb qui va coincidir en una barricada del POUM durant els Fets de Maig a Barcelona. La descriu com una «noia catalana educada a l'Alger, molt instruïda, amb un bon català i francès i una bona professional». Durant la guerra, Aminda Valls va treballar per a Ramon Miravittles en el Comissariat de Propaganda de la Generalitat; era la seva secretària administrativa. En aquest sentit, va ser membre del comitè organitzador de l'Olimpíada Popular de Barcelona. Fernández Jurado la va conèixer bé i en va reivindicar la figura en aquest article a l'*Avui*, el 1979, a propòsit del seu paper a l'hora

>> *Aminda Valls i Adelita del Campo.* (Foto: BIBLIOTECA VALENCIANA NICOLAU PRIMITIU. FONS JULIÁN ANTONIO RAMÍREZ - ADELITA DEL CAMPO.)

>> Aminda amb els pares i germanes.

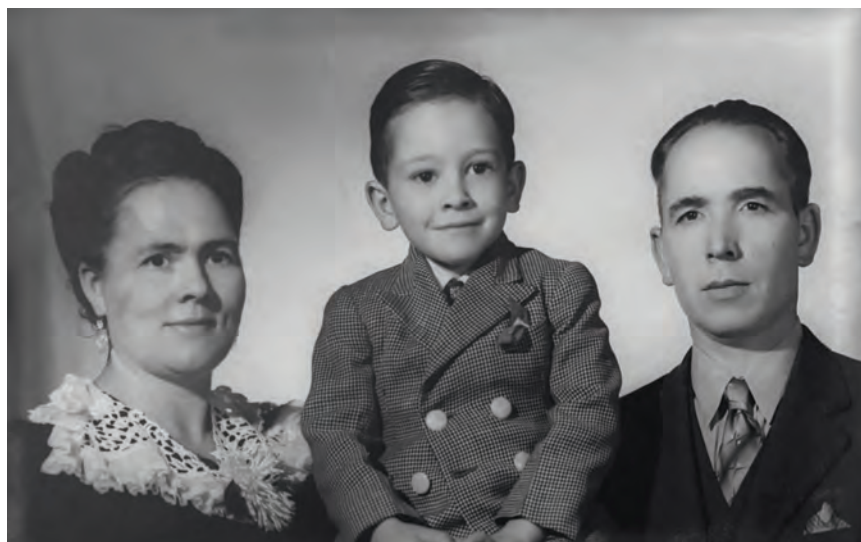
Durant la guerra, Aminda Valls i les germanes Andreu incrementaven la moral dels combatents, desplaçant-se al front o a bases militars per fer-hi mostres atlètiques

de localitzar el fill de Companys. Quan Fernández Jurado la va reivindicar, havien passat dinou anys de la mort d'una exiliada compromesa, un nom propi, amb un perfil biogràfic tan desconegut com apassionat. Aminda Valls Sabaté va ser una esportista vinculada al Club Femení d'Esports de Barcelona. Durant la guerra, Aminda Valls i les germanes Andreu incrementaven la moral dels combatents, desplaçant-se al front o a bases militars per fer-hi mostres atlètiques, com ara curses de cent metres lllisos, segons recull Francesc Closa en el llibre *Pujalt i la base d'instrucció del XVIII cos d'exèrcit (1936-1939)*. En els anys cinquanta, va fer d'actriu a França. Va fer teatre i recitals poètics amb la ballarina i locutora barcelonina, tam-

bé exiliada, Adelita del Campo. Amb el nom artístic d'Aminda Montserrat, apareix a *Les diaboliques* (1957) i a *El salario del miedo* (1953). Va tenir amistat amb la flor i nata de la intel·lectualitat, com ara amb Albert Camus, a qui va conèixer a Alger, i amb María Casares. Mercè Rodoreda l'esmenta, també, en una carta adreçada a Carles Riba datada a Llemotges el 27 de novembre del 1941, i la inclou dins el seu cercle «reduït i pintoresc» d'amistats. Però l'article més elogiós i també reivindicatiu de la seva figura l'escriu el mestre badaloní David Auba a *La Humanitat* el 1978: la recorda magistral fent de Marta a *Terra Baixa*, i en destaca la feina com a secretària al capdavant del Casal Català a París. Hi ha una frase de l'article que és demolidora: «Hem de tenir mala consciència per haver abandonat i oblidat l'enyorada Aminda».

Compromesa i oblidada

Aminda Valls Sabaté és una d'aquestes dones de país compromeses políticament en el llarg exili i fins ara oblidades. D'ella, que va morir el 1960, només sabem el que d'altres en van dir, un fet que dificulta fer-ne el retrat biogràfic i rescatar-la de la desmemòria. Cassà de la Selva, localitat on va néixer, li va dedicar l'estiu del 2024 un dels pavellons esportius tot recuperant el fil de la seva faceta esportista durant la República com a professora de gimnàstica rítmica del Femení, encara que també va practicar el bàsquet, l'atletisme i l'hoquei. El seu nebot, Víctor Julvé Valls, recordava els estius en què l'Aminda, que vivia a París, visitava els pares a

>> Carme Bahí Anguera, el seu fill Amor i el seu marit, Joan Parera. (Foto: FONS ISABEL PARERA)

>> Aminda ballant sardanes.
(Foto: FONS VÍCTOR JULVÉ VALLS)

una casa del carrer de Paul Doumer, al Voló. En aquestes ocasions, «es formaven trobades entre exiliats acompanyades de discussions polítiques i de manifestacions d'enyorança». «Us heu de concentrar en la manera de respirar: no tan sols amb els pulmons, sinó també amb el ventre!», els deia Aminada Valls, sempre acompanyada del seu company Segarra, en les caminades que feien a l'estiu. Tant declamava poemes com prenia la pilota i jugava a futbol amb la mainada al carrer. «Algunes vegades jo els havia acompanyat a casa d'altres refugiats que també vivien

al Voló, tots en condicions molt modestes. Xerraven molt i parlaven dels fets de la República i de la guerra. En escriure aquestes línies m'ha semblat recordar que és veritat que hi havia molta nostàlgia, alguns retrets i una gran esperança perduda, però sobretot el que més recordo és que se'ls notava una mena d'orgull, convençuts d'haver estat del bon costat. Probablement, és aquest convenciment que els ajudava a viure», assenyalava Víctor Julvé Valls en aquest homenatge a la seva tieta, recordada sempre per la seva «benevolència i tendresa».

Carme Bahí Anguera i Isabel Parera: el fil que no es perd a l'Atlàntic

Al'Hostal Adarnius de la Bisbal d'Empordà, a l'avinguda de les Voltes, recordaven dos catalans que per esmorzar es menjaven *jalapeños*. L'establiment està situat just a les mateixes arcades on Joan Bahí Font, de quaranta-un anys segons el padró del 1924, regenta un negoci de premsa i papereria. Casat amb Úrsula Anguera Plajà, de trenta-set anys, tenen una filla, la Carme, de divuit anys, i un fill, l'Amor, de nou anys. Exiliada a Mèxic, el 1988 Carme Bahí explicava a la historiadora Enriqueta Tuñón el paper cabdal que va tenir el seu pare, anarquista, en el fet que ella s'impliqués políticament: «Va deixar l'anarquisme perquè és un ideal molt pur, molt bonic, però impracticable». Així, el pare es va afiliar al POUM i va ser quan Carme Bahí va passar a militar-hi. Carme Bahí es declara, en aquesta entrevista del 1988, independentista des de petita. «Hi ha un adagi que diu "Catalunya té una vaca que Madrid ordenya", i nosaltres estàvem d'acord amb això, però preferíem lluitar primer per la separació de Catalunya i després per la situació dels obrers, tot i que el POUM no; primer era la qüestió obrera». Sobre la

participació de les dones en la política, recalca que no era poc freqüent, i gairebé una qüestió secreta que amb la República es va fer més oberta. Assenyalava que tot i els aires renovadors i efervescent republicans, el que la va influir més van ser els Fets d'Octubre del 1934. Parlava en primera persona i les figures tant del seu pare com del marit, Joan Bahí, estan desdibuixades, com si ella hagués estat la que hagués pres les decisions transcendents per a la seva família, com ara com i quan havien de sortir d'Espanya, i cap a on; com es va mobilitzar a França per sobreviure i com va aconseguir embarcar-se a l'*Ipanema* per arribar a Mèxic. Aquesta fortalesa d'esperit la va mantenir sempre, a més d'una gran calidesa humana.

A Mèxic, la casa estava decorada amb artesanies catalanes i mexicanes, a més de les banderes dels dos països. És la impressió que la historiadora mexicana Enriqueta Tuñón es va endur quan va entrevistar Carme Bahí Anguera, que va morir a Mèxic el 1995, com a part de la recerca per a l'Archivo de Historia Oral Refugiados Españoles en México. Dels sis besnets de la bisbalenca, Isabel Parera és l'única dona.

No la va arribar a conèixer. La Carme es va casar el 17 de juliol del 1936 amb Joan Parera, que els companys del Bloc cridaven amb el sobrenom de *Nano*. Va ser una boda civil i els nuvis van voler que un dels testimonis fos anarquista i els altres dos, del POUM. Durant la guerra, la Carme va atendre els infants refugiats. La Isabel desconeixia la vida de la besàvia abans de Mèxic, com si a bord de l'*Ipanema* la Carme hagués decidit que allò que s'havia perdut, perdut estava, al fons de l'Atlàntic, traçant amb cada onada una línia de silenci entre el passat i el futur. A la Isabel li dol, com a dona i com a darrera descendent dona seva, no saber més coses de la Carme. «És com veure't en un mirall i no reconèixer-te.» Isabel Parera forma part de la generació de la memòria, la que reivindica el reflex en el mirall. Llicenciada en dret, els ideals i la lluita, la supervivència i el coratge, dels besavis comunistes no es van perdre a les aigües fredes de l'Atlàntic.

El juliol del 2024 va visitar la Bisbal per conèixer les Voltes on Joan Bahí regentava la papereria i l'hostal on els seus besavis, en una visita al poble on van néixer, menjaven *jalapeños* per esmorzar.